

თეიმურაზ გვანცელაძე

პრეზიდენტ ზვიად გამსახურდიას კავკასიური პოლიტიკა აფხაზურ-ქართულ და ოსურ-ქართულ ურთიერთობათა კონტექსტში

XX საუკუნის მიწურულს საქართველოში ეროვნულ-განმანათლებელი მოძრაობის აზვირთებამდე და პირველ არასაბჭოურ, მრავალპარტიულ, დემოკრატიულ არჩევნებში ეროვნული ძალების გამარჯვებამდე ზვიად გამსახურდიას დისიდენტობის, სიმართლისა და ქვეყნის დამოუკიდებლობისათვის ბრძოლის გრძელი და ეკლიანი გზა ჰქონდა გავლილი. 1990 წლის 28 ოქტომბრის არჩევნებში მისი ხელმძღვანელობით მოქმედი პოლიტიკური პარტიების ბლოკის „**მრგვალი მაგიდა - თავისუფალი საქართველოს**“ გამარჯვებით დაიწყო სრულიად ახალი ეტაპი კომუნისტური რეჟიმის გაუქმებისათვის ბრძოლაში და ქვეყნის სრული დამოუკიდებლობის აღდგენისათვის.

კრემლმა ჯერ კიდევ 1988-1989 წლებში რამდენიმეჯგუფის სცადა საქართველოს ეროვნული თავისუფლებისათვის ბრძოლის შეფერხება ხან ქვემო ქართლში მოსახლე აზერბაიჯანელების, ხან ოსების, აფხაზებისა და კახეთში მოსახლე ლეკების პროვოცირებით, მაგრამ სასურველ მასშტაბურ შედეგებს ვერ მიაღწია, ვერ შეაფერხა საქართველოს მოსახლეობის უმრავლესობის სწრაფვა პროგრესისა და დამოუკიდებლობისაკენ. გორბაჩოვის რეჟიმი შეეცადა, სახელი გაეტეხა ქართული ეროვნული ძალებისათვის როგორც დასავლური სამყაროს, ისე კავკასიის მეზობელი ხალხების თვალში. საამისოდ, ვრცელდებოდა დეზინფორმაცია ზვიად გამსახურდიასა და სხვა ეროვნული ლიდერების შესახებ, ხოლო როცა აფხაზეთში 1989 წლის 15-16 ივლისს პროვოცირებული სისხლიანი შეტაკებების შემდეგ რეჟიმი დარწმუნდა, რომ ქართველი ერი ამ პროვოკაციამ უფრო შეაკავშირა ეროვნული ლიდერების გარშემო, მან 10 დღის შემდეგ ქალაქ სოხუმში ჩაატარებინა „**კავკასიის მთიელ ხალხთა პირველი ყრილობა**“, რაც რეალურად ჩრდილოეთ კავკასიაში მცხოვრებ აგენტთა და შეცდომაში შეყვანილთა თავყრილობა იყო. ყრილობამ იმჯერად უპირატეს საქმედ კულტურულ-საგანმანათლებლო პრობლემები წამოსწია წინ, მაგრამ მალე წარმოჩნდა, რომ ასამბლეა მიზნად სახელმწიფოებრივი დამოუკიდებლობისაკენ მებრძოლი საქართველოსა და აზერბაიჯანის შესაზღვდად შეიქმნა.

„ასამბლეას“ მალე ეწოდა „კავკასიის მთიელ ხალხთა კონფედერაცია“ და გადაიქცა მილიტარიზებულ ორგანიზაციად. „კონფედერაციამ“ თავის საბოლოო მიზნად კავკასიაში მცხოვრებ მთიელ ხალხთა სრული დამოუკიდებლობა და ახალი სახელმწიფოს შექმნა გამოაცხადა, რომლის დედაქალაქად სოხუმს ვარაუდობდნენ. პირისხლიანი საბჭოთა რეჟიმისაგან გასაოცარი იყო, რომ ამ იდეას არანაირად არ უქმნიდნენ დაბრკოლებას საბჭოური სპეცსამსახურები. არადა „კონფედერაციის“ საქმიანობა ამოვარდნილი იყო არა მარტო საბჭოური სამართლებრივი სისტემიდან, არამედ რადიკალურად ეწინააღმდეგებოდა იმ დროს გორბაჩოვის რეჟიმის მიერ მოწონებული აკადემიკოს სახაროვის იდეასაც, რომლის მიხედვითაც ყოველ მოკავშირე რესპუბლიკაში მცხოვრებ უმცირესობებს უფლება ეძლეოდათ, გამოყოფოდნენ მოცემულ რესპუბლიკებს და პირდაპირ შესულიყვნენ მოდერნიზებული საბჭოთა იმპერიის შემადგენლობაში, მიუხედავად იმისა, თუ როგორი იყო მათი რიცხოვნობა და ტერიტორია, ვისი საკუთრება იყო ეს ტერიტორია არამცთუ შორეულ ისტორიულ წარსულში, არამედ თუნდაც ერთი საუკუნის წინ. წყალბადის ბომბის შემქმნელი სახაროვის ეს ბოღვითი იდეა გამოირიცხავდა კავკასიაში რაიმე კონფედერაციული სახელმწიფოს წარმოქმნას, მაგრამ, როგორც ითქვა, მოსკოვი ამ ორგანიზაციას არანაირად არ ზღუდავდა (ერთი წევრიც კი არ დაპატიმრებულა!), რაც ადასტურებს მოსაზრებას, რომ ეს ორგანიზაცია რეალურად მოსკოვმა შექმნა თავისი კავკასიელი აგენტურისაგან.

„კონფედერაცია“ მალევე დატოვეს საღად მოაზროვნე ძალებმა და წამყვანი ადგილი კომუნისტური რეჟიმის აგენტურამ და, მეორე მხრივ, იმ პირებმა დაიკავეს, ვინც სწორად ვერ ანალიზებდა რეალობას და სათანადო ცოდნის უქონლობის გამო ეგონა, თითქოს აფხაზი და ოსი სეპარატისტების ბრძოლა აფხაზეთისა და შიდა ქართლის საქართველოსაგან მოსახლეჩად სამართლიანი იყო.

აქვე დავძენ, რომ 1991 წლის მარტში მე და ყაზარდობაღყარეთში ვიზიტით მყოფ საქართველოს უზენაესი საბჭოს დელეგაციის სხვა წევრებს (ზიმურზა აფრასიმე-დადეშქელიანს, ანზორ კუდბას, გიორგი გულბანს, იოსებ კასრამეს, სოხუმელ დოცენტს ვახტანგ ჭანიას) „კონფედერაციის“ ე.წ. პრეზიდენტმა მუსა (იური) შანბოვმა დაგვიდასტურა, რომ იგი მოქმედებდა საბჭოთა კავშირისა და რუსეთის ხელმძღვანელობასთან შეთანხმებით.

უკვე 1988 წლის შემოდგომიდან საბჭოთა რეჟიმმა შექმნა დაძაბულობა ოს და ქართველ მოსახლეობას შორის ე.წ. სამხრეთ ოსეთის ავტონომიურ ოლქში, რაც უფრო და უფრო ღრმავდებოდა, ოსური ფსევდოეროვნული ორგანიზაცია „**ადამონ ნიხასი**“ კი მოლაპარაკებაზე არ მოდიოდა. მეტიც, დაიწყო შეიარაღებული შეტაკებებიც. ოლქში ჩამდგარმა საბჭოთა სამხედრო ნაწილებმა სამხედრო ტექნიკით შეაიარაღა ე. წ. ოსური ეროვნული ძალები, რომლებიც ყოველგვარი ისტორიული და სამართლებრივი საფუძვლის გარეშე გეგმავდნენ შიდა ქართლის მოწყვეტას საქართველოსაგან და ე.წ. ორი ოსეთის გაერთიანებას რუსეთის ფედერაციის შემადგენლობაში. დაიწყო ე. წ. კანონებით ომიც: სამხრეთ ოსეთის ავტონომიური რესპუბლიკის **სახალხო დეპუტატთა საბჭომ** 1990 წლის 20 სექტემბერს სრულიად უკანონოდ მიიღო დადგენილება ოლქის სტატუსის შეცვლის შესახებ, რის მიხედვითაც ცხინვალის მხარეს „**სამხრეთ ოსეთის საბჭოთა დემოკრატიული რესპუბლიკა**“ უნდა დარქმეოდა, ხოლო 16 ოქტომბრის ახალი გადაწყვეტილებით იმავე საბჭომ ასევე უკანონოდ აირჩია ახალი ფსევდორესპუბლიკის **აღმსრულებელი კომიტეტი** და დაამტკიცა დებულება უკანონო უზენაესი საბჭოსა და ადგილობრივი საბჭოების არჩევნების შესახებ. ამგვარი იურიდიული პროვოკაციები გრძელდებოდა შემდგომშიც, რაც ბოლოს ნამდვილ ომშიც გადაიზარდა.

ბუნებრივია, ასეთ პირობებში საქართველოს ეროვნული ხელისუფლება ვალდებული იყო, მიეღო ზომები საიმისოდ, რათა აფხაზური „**აიდგილარასა**“ და ოსური „**ადამონ ნიხასის**“ მცდელობითა და საბჭოთა კავშირის მასშტაბური იდეოლოგიური მანქანის მიერ მთელ მსოფლიოში გავრცელებული ცრუ ინფორმაციების გასანეიტრალებლად და სიმართლის გასაავრცელებლად. ამ მხრივ ძალზე აქტუალური გახდა როგორც სამხრეთ კავკასიის მეზობელ ქვეყნებთან მჭიდრო თანამშრომლობა და სწორი ინფორმაციის გავრცელება, ისე ჩრდილოეთ კავკასიის, კერძოდ კი „**ასამბლეა-კონფედერაციის**“ სახიფათოდ გააქტიურებული ფაქტორის ნეიტრალიზება. ამ მიზნების განსახორციელებლად პირადად ზვიად გამსახურდიამ ინტენსიური მუშაობა დაავალა **საქართველოს რესპუბლიკის უზენაესი საბჭოს ეროვნებათშორის ურთიერთობათა და ეროვნული ერთიანობის ქვეკომისიის** წევრებსა და სამეცნიერო-კულტურული ინტელიგენციის იმ წარმომადგენ-

ლებს, რომლებსაც ხანგრძლივი საქმიანი და უმჭიდროესი პირადი ურთიერთობები ჰქონდათ ჩრდილოეთ კავკასიის სხვადასხვა ხალხის წარმომადგენლებთან. ჩრდილოეთ კავკასიის ხალხებს უშუალოდ პროფესიონალი ქართველი კავკასიოლოგი მეცნიერების, მწერლების, ხელოვნების წარმომადგენლებისა და პოლიტიკოსებისაგან უნდა მიეღოთ ზუსტი ინფორმაციები აფხაზურ-ქართული და ოსურ-ქართული ურთიერთობების, დამაბულობის მიზეზების, საქართველოს კანონიერი ხელისუფლების პოლიტიკისა და სამომავლო გეგმების შესახებ. როგორც პროფესიონალი კავკასიოლოგი და უზენაესი საბჭოს ხსენებული ქვეკომისიის წევრი, ამ საქმის უშუალო მონაწილე მეც გახლდით.

ჩრდილოეთ კავკასიის ხალხთა ეროვნულ-განმათავისუფლებელი მოძრაობებიდან საქმიანი ურთიერთობები ყველაზე ადრე, 1991 წლის 23 თებერვალს **დამყარდა ჩეჩნურ და ინგუშურ პოლიტიკურ ძალებთან**. ამას ხელი შეუწყო საქართველოს უზენაესი საბჭოს წარმომადგენლობითი დელეგაციის სტუმრობამ ჩეჩნეთსა და ინგუშეთში, აგრეთვე ოსების მიერ მიტაცებულ ინგუშურ სოფელ ანგუშტიში. მომდევნო ეტაპზე დამყარდა ასეთივე თბილი და საქმიანი კავშირები **ბალყარელთა ეროვნულ მოძრაობა „თიორესთან“, ყარაჩაელებთან, დაღესტნურ ორგანიზაციებთან**. განსაკუთრებული მნიშვნელობა ჰქონდა **ჩერქეზულ (ადიღეურ და ყაბარდოულ) ეროვნულ ორგანიზაციებთან** კავშირს. საქმე ის არის, რომ აფხაზ სეპარატისტებს ყველაზე ხშირი და ახლო ურთიერთობა ჰქონდათ ჩერქეზებთან. ჩვენმა საქმიანმა კავშირებმა ყარაჩაელ-ბალყარელებთან დააფიქრა ჩერქეზი აქტივისტები, რომლებსაც სერიოზული უთანხმოება ჰქონდათ ყარაჩაელ-ბალყარელებთან, რომლებიც მოითხოვდნენ კანონიერი უფლებების გაფართოებას. გავლენა მოახდინა აგრეთვე ქართულ და აფხაზურ მხარეებს შორის მშვიდობიანი მოლაპარაკების წარმატებამ და თანხმობის მიღწევამ. ამის შედეგი ის იყო, რომ 1991 წლის მიწურულისათვის ჩერქეზი აქტივისტების ახალგაზრდულმა ფრთებმა ადიღეშიც, ყარაჩაი-ჩერქეზეთშიცა და ყაბარდო-ბალყარეთშიც დაიწყო ჩვენთან კავშირის დამყარება და თანამშრომლობა.

არა მარტო ჩეჩნურ-ქართულ ურთიერთობებში, არამედ ზოგადკავკასიური თვალსაზრისითაც განსაკუთრებული როლი იკისრა ჩეჩნური ეროვნული მოძრაობის ახალმა ლიდერმა, გენერალმა **ჯოხარ დუდაევმა**, რომელიც ზვიად გამსახურდიას გავაცანით საქართველოს უზენაესი საბჭოს წევრებმა: ბიმურზა აფრასიძე-დადეშქელიანმა, ანზორ კუდბამ და მე, ჩვენ კი იგი გაგვაცნო ჩეჩნეთის რესპუბლიკის უზენაესი საბჭოს წევრმა, ბატონმა მათე ციხესაშვილმა. ზვიადისა და ჯოხარის თანამოაზრობა და კაცური მეგობრობა საგანგებო მონოგრაფიულ კვლევას მოითხოვს, აქ კი მადლიერებით აღვნიშნავ: ჯოხარმა ბატონ ზვიადს ღვიძლი ძმის მაგივრობა გაუწია, როცა დაიხსნა იგი სომხეთში ტყვეობისაგან, ხოლო გარდაცვალების შემდეგ უჭირისუფლა მეგობარს და მაჰმადიანურ ქვეყანაში ქრისტიანული წესების სრული დაცვით, სამხედრო პატივით მიაბარა იგი ჩეჩნეთის მიწას, მის ოჯახს კი ყურადღებას არ აკლებდა.

ჩრდილოეთ კავკასიაში ვიზიტების დროს განვმარტავდით, რომ ოსურმა მხარემ დაარღვია თვით კომუნისტური რეჟიმის მიერ შექმნილი კანონები, როცა ყოფილ ავტონომიურ ოლქს ოფიციალური სტატუსი შეუცვალა იმ მმართველობითმა ორგანომ - **ოლქის სახალხო დეპუტატთა საბჭომ**, რომელსაც საბჭოთა კანონმდებლობით **სრულებით არ ჰქონდა ამ საკითხის წამოჭრისა და გადაწყვეტის უფლება** (ცნობისათვის: მთელ საბჭოთა კავშირში ავტონომიურ ოლქებს არ ჰქონდათ უმაღლესი საბჭო, მათში არსებულ დეპუტატთა საბჭოებს კი სტატუსის განხილვის უფლებამოსილება არ მოეპოვებოდათ). გარდა ამისა, **ოლქი არ ფლობდა არც მოსახლეობის მასობრივი გამოკითხვის, ანუ რეფერენდუმის ჩატარების უფლებას**. უნდა განმარტებულიყო ისიც, რომ 1922 წელს სამხრეთ ოსეთის ავტონომიური ოლქის შექმნაც **სავსებით უკანონო იყო და სხვა**. ზ. გამსახურდია გაზეთ „კომსომოლსკაია პრავდა“-სთვის მიცემულ ინტერვიუში აცხადებდა:

„ოსმა სეპარატისტებმა სამხრეთ ოსეთის დამოუკიდებელი საბჭოთა რესპუბლიკა გამოაცხადეს და კონსტიტუციის საწინააღმდეგო არჩევნები მოაწყვეს. ამიტომ დავაჩქარეთ სამხრეთ ოსეთის ლიკვიდაცია, თუმცა თავდაპირველად ამას არ ვაპირებდით. მაგრამ ოსებმა თავიანთი მოქმედებით გადაგვადგმევინეს ეს ნაბიჯი“ (საქართველოს სახელმწიფოს ხელმძღვანელები, 2013: 124).

ზ. გამსახურდიას დიდი პოლიტიკური მიღწევა იყო მისი შეხვედრა ყაზბეგში რუსეთის საბჭოთა ფედერაციული სოციალისტური რესპუბლიკის უმაღლესი საბჭოს თავმჯდომარე ბორის ელცინთან 1991 წლის 23 მარტს და ამ შეხვედრის ოქმის შედგენა. პრეზიდენტი 25 მარტს საქართველოს ტელევიზიით გამოსვლის დროს აცხადებდა, რომ შეხვედრის უმთავრესი მიზანი იყო შიდა ქართლში მდგომარეობის სტაბილიზაცია; ხელმოწერილ ოქმში სრულებით არ იხსენიება ტერმინი „სამხრეთ ოსეთი“, მის ნაცვლად მოიხსენიება მხოლოდ „ყოფილი სამხრეთ ოსეთის ავტონომიური ოლქი“; ოქმში ჩაიწერა, რომ შეიარაღებული კონფლიქტი ყოფილი ოლქის ტერიტორიაზე ინსპირირებული იყო საქართველოს საზღვრების გარედან; გადაწყდა, შექმნილიყო სამხრეთი კომისია საქართველოს რესპუბლიკის, რუსეთის სფსრ-ს უმაღლესი საბჭოსა და საბჭოთა კავშირის უმაღლესი საბჭოს დეპუტატებისაგან, რომელიც გააკონტროლებდა ვითარებას შიდა ქართლში; უნდა შექმნილიყო საქართველოსა და რუსეთის შინაგან საქმეთა სამინისტროების ერთობლივი სამხედრო რაზმები უკანონო შეიარაღებულ ფორმირებათა განიარაღებისა და საომარი მოქმედებების შეწყვეტის მიზნით; რუსეთის ფედერაციის მთავრობას უნდა მიემართა საბჭოთა კავშირის თავდაცვის სამინისტროსათვის, რათა ყოფილი ოლქის ტერიტორიიდან გაეყვანათ საბჭოთა ჯარის ნაწილები; უნდა დაწყებულიყო ლტოლვილთა დაბრუნება.

ამ ოქმმა უმაღლვე გამოიღო შედეგები და შეწყდა სროლები ცხინვალის მხარეში.

რაც შეეხება აფხაზეთის პრობლემებს, ამ მიმართულებით უზენაესი საბჭოს თავმჯდომარეობის დროს ზვიად გამსახურდიას პოზიცია ასეთი იყო: აფხაზებიცა და ქართველებიც არიან ავტოქტონური მოსახლეობა აფხაზეთის ტერიტორიაზე. ამიტომ აფხაზეთს ეკუთვნის ავტონომია. სამომავლოდ იმაზე უკეთ უნდა იყოს დაცული აფხაზი ხალხის ეროვნული უფლებები, მათი დედაენა და კულტურა, ვიდრე მანამდე იყო.

ეს პოზიცია საქმიანად განმტკიცდა 1991 წლის ზაფხულში, როცა ხანგრძლივი და მძიმე მოლაპარაკებების შედეგად მიღწეულ იქნა შეთანხმება აფხაზურ მხარესთან და დამტკიცდა დროებითი კანონი აფხაზეთის ავტონომიური რესპუბლიკის უმაღლესი საბჭოს წევრთა არჩევნების ჩატარების წესების შესახებ,

რომლის მიხედვითაც შემოღებულ იქნა სადეკლარაციო ადგილების განაწილება ეთნიკური ნიშნის მიხედვით: აფხაზებს გამოეყო 28 ადგილი, ქართველებს - 26, ხოლო ყველა სხვა ეროვნებას - დანარჩენი 11 ადგილი. გარდა ამისა, კანონში ჩაიწერა, რომ აფხაზეთის უმაღლესი საბჭოს თავმჯდომარე აფხაზი უნდა ყოფილიყო, მისი მოადგილე კი - ქართველი, მინისტრთა საბჭოს თავმჯდომარე და ძალოვანი სტრუქტურების ხელმძღვანელები ქართველები იქნებოდნენ, მათი მოადგილეები კი - აფხაზები. არსებითი იყო ისიც, რომ მხარის ახალი იურიდიული სტატუსი აუცილებლობის დროს უნდა განსაზღვრულიყო დეკლარაცია ხმების ორი მესამედით, ხოლო კანონის დარღვევის შემთხვევაში სამართლის დაცვის პრეროგატივა რჩებოდა საქართველოს პრეზიდენტსა და უზენაეს საბჭოს.

ამ ჯენტლმენურმა შეთანხმებამ ძალზე აამაღლა ზვიად გამსახურდიასა და საქართველოს ხელისუფლების ავტორიტეტი როგორც აფხაზ ხალხში, ისე მთელ ჩრდილოეთ კავკასიაში. სამწუხაროდ, 1991 წლის დეკემბერ-იანვარში თბილისში დაწყებულმა სამხედრო-კრიმინალურმა გადატრიალებამ წყალში ჩაყარა მიღწევებიც და საქმე რუსეთის მიერ საქართველოს ტერიტორიის 20%-ის ოკუპაცია-ანექსიამდე მიიყვანა.

დამოწმებული ლიტერატურა:

საქართველოს სახელმწიფოს ხელმძღვანელები. ოფიციალური დოკუმენტები, მიმართვები და ინტერვიუები. ტომი I, ზვიად გამსახურდია. თბ., 2013.

Teimurz Gvantseladze

**President Zviad Gamsakhurdia's Caucasian Policy in the Context of
Abkhaz-Georgian and Ossetian-Georgian Conflicts**

The present article tells about the contacts maintained by its author (Member of the Subcommittee on Ethnic Relations of the Supreme Council of the Republic of Georgia) with North Caucasian national movements in the context of Abkhaz-Georgian and Ossetian-Georgian relations.

Based on facts, the article suggests that the government of the USSR tried to prevent Georgia from becoming independent in every possible way. It deliberately created problems between the Georgian authorities on the one hand, and Abkhazian and Ossetian sides on the other hand. In this context, it was especially significant to neutralize pro-separatist sentiments in the North Caucasus and to explain the true state of affairs regarding Abkhaz-Georgian and Ossetian-Georgian relations in Georgia.